

гом даним вождем». Незавершеним для історичної пам'яті нашої нації залишається на сьогодні встановлення реального місця поховання батька-засновника України як такої, що існує і донині, гетьмана України Богдана Хмельницького.

«... На жаль, і до цього часу Українська держава, яка постанала завдяки могутній волі та харизмі гетьмана Богдана Хмельницького 370 років тому, не має Пантеону своїх героїв-засновників... Такі історичні Пантеони мають Італія, Франція, Польща та інші провідні країни світу, а ми – сучасні українці, перебуваємо тільки на початковому шляху створення таких важливих для нашої країни місць пам'яті. Зрозуміло, що місця пам'яті неможливо створити без проведення ґрунтовних наукових досліджень. Відтак початком практичного втілення ідеї створення Національного Пантеону вважаю максимальне сприяння ініціативам вчених та громадськості щодо локалізації місця поховання Великого Гетьмана, а також її подальшої музеєфікації» [9], – так висловився з приводу продовження пошуків місця поховання Богдана Хмельницького один з найкращих біографів гетьманів України, директор Інституту історії України НАН України Валерій Смолій.

Політика національної пам'яті, яку активно провадить Україна, вимагає пошуку та відновлення могил видатних діячів України, як в межах нашої країни, так і за кордоном. Адже основним місцем пам'яті кожного народу є могили предків, а ставлення до них суспільства показує як національну зрілість самого суспільства, так і його державотворчий потенціал. З релігійної точки зору, відправлення панакхид біля гробу перетворює церкву з меморія у мартирій, що має велике значення в історії України та української духовності [9].

27 липня 1657 р. відійшов у вічність великий державотворець Богдан Хмельницький. Як за життя постать гетьмана була оповита багатьма легендами і міфами, так і після його смерті вона залишила по собі для нащадків чимало незрозумілого і втраченого, а в деяких аспектах – обросла і фальсифікаціями.

Метою даної статті є подання в стислій формі історичної інформації про стан справ з дослідження Іллінської церкви та Замчища в селі Суботів Чигиринського району Черкаської області в плані пошуку поховання гетьмана Богдана Хмельницького.

Богдан Хмельницький згідно з історичними джерелами, будував Іллінську церкву в Суботові як свою майбутню усипальницю (за різними даними) протягом 1651 – 1656 рр. [4, с. 24; 5, с. 427; 7, с. 532]. Іллінська церква в Суботові стала усипальницею в серпні 1657 р. [1, с. 446; 8, с. 595]. Адже в цей рік там було привселюдно, на чому засвідчують літописні джерела [10; 11], поховано гетьмана.

Сторіччя, і, до речі, короткотривалі у часі археологічні дослідження, які проводились в Іллінській церкві в Суботові, наближали і віддаляли (з різних причин, в т.ч., і політичних) від встановлення реального місця поховання гетьмана Богдана Хмельницького, та перетворення його на своєрідне місце «української мекки» патріотизму і гордості за власну націю. 1953 р. – дослідження всередині Іллінської церкви не проводились (було здійснено лише зовнішнє зондування церкви) [5, с. 428]. 1970 р. – розкопки проводились, дослідники реально наблизились до відкриття місця поховання, але з різних міркувань продовжити дослідження у виявленому всередині Іллінської церкви місці було заборонено [5, с. 428]. 1971 р. – розкопки проводились в церкві, але за сучасними висновками ряду вчених, були сфальшовані, аби підтвердити дані Літопису Григорія Грабянки та Чернігівського літопису XVIII ст. про те, що ніби-то прах гетьмана Богдана Хмельницького та його сина Тимоша за наказом обозного коронного війська Речі Посполитої С. Чарнецького у 1664 р. був по вандальському викинутий із церкви [7, с. 53; 8, с. 595]. Сучасні фахові дослідження українських вчених (Тарас Чухліб), проведе-

ні у польських архівах та бібліотеках не підтверджують факт нападу С. Чарнецького на Суботів у 1664 р. та здійснення наруги над прахом гетьмана Богдана Хмельницького та його сина [9]. А тому, ми можемо припускати, що у Літописі Григорія Грабянки, та і у Чернігівський літопис, могла свідомо (?) за чисельною помилкою потрапити вигадана (?) інформація про напад карального загону на Суботів і знищення могил Богдана і Тимоша Хмельницьких, яке на століття збило дослідників з правильного напрямку пошуку місця поховання великого державотворця України та запустило в інформаційний простір неправдиві, на нашу думку, відомості, які використовувало в своїх дослідженнях не одне покоління істориків.

2005 – 2006 р. – розкопки в церкві проводились. Локально розкоп проводився біля місця розкопок 1970 р. Не дивлячись на сенсаційні результати (з використанням сучасного на той час пошукового обладнання було проведено ультразвукове обстеження південної і південно-західної стіни, і в місцях «потовщення» знайдено ознаки порожнин, які ведуть до південної стіни, вздовж якої виявлені ознаки порожнини на глибині 10 – 13 м, а глибина власне порожнин сягає 2,5 – 5 м) [4, с. 30] роботи були зупинені через загрозу, «ніби-то», руйнування храму [5, с. 428]. Актів розкопок нами не виявлено, тому результати досліджень цих років є під великим знаком запитання. І в деяких аспектах обростають сучасними міфами. 2018 – 2019 рр. – за ініціативи та підтримки ГО «Фонд Великий Льох» (голова – Павло Костенко) проводились обстеження всередині Іллінської церкви. У результаті новітніх георадарних вимірювань фахівці Інституту геології Київського національного університету імені Тараса Шевченка в Іллінській церкві виявили контури склепіння та підлоги підземної поховальної споруди розмірами 3x1,3 м і висотою над підлогою до стелі приблизно 1,6 м, ймовірно, викладеної зсередини цеглою і майже повністю засипаної ґрунтом. Споруда орієнтована по напрямку захід-схід. У привхідній частині церкви, між стовпами, які підтримують хори, наявні ознаки східного колодязя до поховальної споруди [2, с. 58].

Наприкінці 2018 – початку 2019 рр. георадарні дослідження навколо Іллінської церкви в Суботові проводив незалежний дослідник Іван Ільчишин, який у своєму звіті вказує наступне: «Біля церкви звертає на себе увагу велика (діаметр до 4 м) діюматія, розташована по висі південної стіни церкви, на південному сході від вітара. Вона може бути ознакою підземної споруди» [3, с. 10].

У травні 2019 р. за підтримки ГО «Фонд Великий Льох» групою спелео-археологів з Кам'янка-Подільського було проведено дослідження підземних порожнин на пагорбі, де розташована Іллінська церква в с. Суботів Чигиринського району Черкаської області [6, с. 3]. В результаті досліджень спелео-археологів було обстежено 5 об'єктів (чотири льохи і провалля). Зв'язок підземних порожнин зі спорудою Іллінської церкви на даному етапі досліджень не знайшов підтвердження [6, с. 11 – 13].

Отже, як бачимо, у 2019 р. – вчені наблизились до сенсаційного відкриття. Відкриття, можливо, реального місця поховання гетьмана Богдана Хмельницького. Нині (на час написання даної статті – середина серпня 2019 р.) очікується доповідь Міністерства культури України на проведення, поки що, не археологічних розкопок, а застосування, з метою підтвердження наукової гіпотези, напівінвазійного методу свердління та буріння у супроводі інспекційної камери. Якщо цей метод дасть позитивний результат, то необхідно далі проводити вже археологічні дослідження виявлених об'єктів. До речі, результати досліджень 2019 – 2019 рр. підтвердили провідні фахівці світового рівня з археологічної геофізики таких країн як Швеція, Польща, Іспанія.

Як бачимо, пошуки праху великого державотворця України Богдана Хмельни-

цького тривають донині. Розвиток сучасної науки подарував нові технологічні можливості в цьому напрямку, а також спонукав дослідників до вироблення нових теоретичних і методологічних підходів до пошуків.

У 2019 р. з'явився шанс просунутись вперед із пошуком праху гетьмана України Богдана Хмельницького, і цей шанс необхідно використати з розумом, не завдавши шкоди, насамперед, Іллінській церкві – пам'ятці культурної спадщини національного значення.

Пошук праху великого державотворця України Богдана Хмельницького на сьогодні має не лише історичне, а і політичне значення. Адже його можливе віднайдення – стане потужним джерелом і запорукою до єдності нашої нації. А також – це реальний шлях до створення величного Пантеону пам'яті великого державотворця України. А Чигиринщина у новому контексті перетвориться на реальне державотворчо-ментально-історичне місце нашої нації.

Список використаних джерел

1. Бондаренко Р. І. Іллінська церква, Іллі пророка церква або Свято-Іллінська церква у с. Суботів // *Енциклопедія історії України: Т. 3: Б – Й.* – К.: Наук. думка, 2005. – С. 446–447.
2. *Обстеження Іллінської церкви та прилеглої до неї території у с. Суботів Чигиринського району Черкаської області із застосуванням неруйнівних геофізичних методів: звіт з виконання наук.-техн. експертизи / керівник теми: кандидат геологічних наук К. М. Бондар.* – К., 2019. – 62 с.
3. Личиний І. *Результати георадарних досліджень в Іллінській церкві.* – Суботів: 2018–2019. – 11 с.
4. Кукса Н. В. *Церква і ім'я Святого Пророка Іллі в Суботіві: минуле, реальі, перспективи усипальниці Богдана Хмельницького // Чигиринщина в історії України. Зб. 1. Суботів: минуле і сучасність: матеріали Першої історико-краєзнавчої учнівської конф. / за заг. ред. доц. В. М. Лазуренка.* – Черкаси, 2006. – 120 с.
5. Нераденко Т. М. *Словник-довідник з археології Черкащини: наук.-довідкове краєзнавче видання.* – Черкаси: ФОРМ Чабаненко Ю.А., 2016. – 650 с.
6. Нечитайло П. О., Тимчук Д. В. *Звіт за результатами проведення спелео-археологічних робіт поблизу Іллінської церкви в с. Суботів, Чигиринського району Черкаської області.* – Кам'янець-Подільський, 2019. – 53 с.
7. *Сказання о населенных местностях Киевской губернии или Статистические, исторические и церковные заметки о всех деревнях, селах, местечках и городах, в пределах губернии находящихся / собрал Л. Похилевич.* – Біла Церква: видавець О.В. Пшонківський, 2007. – XXII+642 с.
8. Смолий В. А., Степанков В. С. *Богдан Хмельницький (Соціально-політичний портрет).* – 2-ге вид., перероб. – К.: Либідь, 1995. – 624 с.
9. <https://www.facebook.com/Інститут-історії-України-Віодіп-Середньовіччя>.
10. https://uk.wikipedia.org/wiki/Літопис_Григорія_Грабянки.
11. <http://litopys.org.ua/samovyid/sam02.htm>.

С. И. Шитов

МЕТОДЫ МАНИПУЛИРОВАНИЯ ОБЩЕСТВЕННЫМ СОЗНАНИЕМ В КОНТЕКСТЕ ПОСТМОДЕРНИЗМА

Способы воздействия на общественное сознание (а, значит, и манипулирования) являлись актуальной проблемой для любого государства независимо от исторической эпохи. На фоне расцвета средств массовой информации в XX веке манипулятивные технологии вступили в стадию активного развития. Настоящими «полигонами» для отработки подобных технологий в 1-й половине XX века стали, прежде всего, государства с тоталитарными режимами (фашистская Италия, нацистская Германия и сталинский Советский Союз). Важным фактором, в данном случае, являлась способность государств подобного типа обеспечить изоляцию собственного культурного пространства от любых внешних воздействий, разрушительных для господствующей идеологии и официально принятой системы ценностей.

С середины 70-х годов прошлого века резко возросли возможности и масштабы манипулятивного воздействия на сознание масс. Связано это, во-первых, с по-

явлением постмодернизма – глобального явления, охватившего целый ряд сфер духовной культуры (философию, искусство, экономику, социологию, политику). Во-вторых, речь идет, конечно же, об Интернете, который в силу своих сущностных характеристик превращается в своеобразный и очень эффективный инструмент для реализации постмодернистских установок.

Возможность манипулирования общественным сознанием заложена в ряде определенных позиций, которые, как правило, реализуют (другой вопрос, насколько осознанно) создатели постмодернистских произведений.

1) «Объективистская» подача фактов с минимальным комментированием и почти отсутствующими оценочными суждениями. Эти «голые» факты, как правило, не связываются с контекстом явления в целом или процессом, который они представляют. Кстати, рамки «объективистской» (то есть, по сути, постмодернистской) подачи фактов значительно шире, чем только сфера искусства. Структура новостных сайтов современного Интернета построена преимущественно по этому принципу. Причем независимо от идеологической направленности. Широкая панорама разнообразного, но «отрывочного», фрагментарного материала, представляемого СМИ и Интернетом крайне привлекательна для массового пользователя, поскольку дает, с одной стороны, возможность быстрого усвоения материала, а с другой – постоянную возможность быть в «тренде», то есть в гуще самых последних событий, происходящих в разнообразных сферах политической, экономической и культурной жизни.

Возможность манипулирования сознанием аудитории в данном случае заключается в следующем. Дело в том, что лишь незначительная часть материала, доставляемого аудитории средствами массовой информации или создателями постмодернистских художественных произведений, действительно однозначна и не нуждается в углубленном осмыслении и анализе. Чаще всего отраженные факты и события являются локальными признаками глубинных процессов, тенденций, развивающихся в наше время. Но чтобы понять их смысл через призму того, что происходит в данный момент, нужна определенная подготовка самой аудитории (которая зачастую отсутствует). И поэтому здесь вполне возможно манипулирование вниманием аудитории с помощью дозирования так называемых «голых» фактов. Увеличивая, например, их количество, можно создавать определенное умонастроение и подталкивать к нужным выводам. Хотя, зачастую, эти факты оказываются вырванными из контекста и не отражают истинного характера происходящих процессов.

2) «Уничтожение вертикалей». Речь идет о разрушении ценностной системы прошлого, которая ориентировала человека на «подтягивание» себя к более высоким уровням духовного бытия. Другой термин, отражающий данную особенность постмодернизма – абсентивность (от англ. absent – отсутствие). Он означает стремление художника убрать из произведения ценностные структуры с вертикальной иерархией, значительные темы и даже авторскую позицию. Постмодернисты отбирают события, понятные «изнутри», предельно простые для толкования и однозначные. Затем эти микросюжеты «сшиваются» в одну большую сюжетную цепочку. Яркий пример такого метода – фильм К. Тарантино «Криминальное чтиво». Смысловая допустимость каждого звена сюжетной цепочки вызывает обманчивое ощущение ясного понимания произведения в целом. А также возможности (на основе этого понимания) делать адекватные выводы об окружающей действительности. Хотя на самом деле это происходит далеко не всегда, поскольку сознательное разрушение автором ценностной иерархии и маскировка собственной позиции (которая может выражаться, например, в стремлении легализовать девiantные формы поведения индивида) вполне могут изменить мировоззренческие позиции зрителя или читателя и, соот-